

УДК 378.018.8:159.9-051

Гичко Юлія Володимирівна
аспірантка кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0002-1251-1129
u.gychko@udpu.edu.ua

АСПЕКТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання формування компетентностей майбутніх психологів в процесі їхньої підготовки до професійної діяльності. Тенденції показують, що психологічні професії стають частиною різноманітних сфер трудової діяльності, яка призводить до необхідності визначити особливості професійної освіти майбутніх психологів. Проблема підготовки майбутніх психологів пов'язана також з формуванням внутрішніх резервів особистості, її діяльністю в соціумі та здоров'ям.

Стаття містить огляд проблем професійної підготовки майбутніх психологів, які полягають у правильному формуванні професійних якостей, оволодінні відповідними вміннями, навичкам та знаннями, які є передумовою до готовності здійснення майбутньої професійної діяльності, опановуванні різними формами професійного самовдосконалення. Охарактеризовано соціально-культурні, динамічні, концептуально-технологічні, психологічні та інші аспекти професіоналізації майбутнього психолога.

Представлені результати роботи дають можливість вирішувати проблеми професійної підготовки та включення у професійно-орієнтовані практики. Підготовка майбутніх психологів повинна забезпечуватися професійним середовищем в якому відбуватиметься апробація, закріплення професійних дій, інтеріоризації професійної діяльності.

Ключові слова: майбутні психологи, компетентності, професійна діяльність, професійна освіта, особистість.

Yuliia Hychko
Postgraduate student of the Department of Psychology
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1251-1129
u.gychko@udpu.edu.ua

ASPECTS OF PROFESSIONALIZATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article considers the formation of competencies of future psychologists in the process of their preparation for professional activity. Trends show that psychological professions are becoming part of various areas of work, which leads to the need to determine the features of professional education of future psychologists. The problem of training future psychologists is also related to the formation of internal reserves of the individual, his activities in society and health.

The article contains an overview of the problems of professional training of future psychologists, which are the correct formation of professional qualities, mastering the systematic knowledge, skills and abilities necessary for professional activity, formation of readiness for future professional activity, mastering various forms of professional self-improvement. Socio-cultural, dynamic, conceptual-technological, psychological and other aspects of professionalism of the future psychologist are characterized.

The presented results of the work provide an opportunity to solve the problems of professional training and inclusion in professionally-oriented practices. The training of future psychologists should be provided by a professional environment in which there will be approbation, consolidation of professional actions, internalization of professional activity.

Key words: *future psychologists, competencies, professional activity, professional education, personality.*

Сучасні реформи вищої освіти в Україні ставлять нові вимоги до підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, в першу чергу йде спрямовуння на включення фахівців у світовий економічний та освітній простір. Загальносвітові тенденції показують, що психологія стає частиною різноманітних сфер трудової діяльності, а отже постає необхідність визначити особливості професійної освіти майбутніх психологів.

Професійна освіта – процес і результат професійного становлення і розвитку особистості, які супроводжуються набуттям знань, навичок і умінь за конкретними професіями і спеціальностями. Поняття «професійна підготовка» Е. Нероба розглядає як цілеспрямований організований процес, спрямований на оволодіння певною професією [8, с. 22].

Як відзначають О. Бодальов, Е. Климов, М. Пряжніков сучасний погляд на професійну підготовку психолога, заключається в тому, що така підготовка є процесом прогресивних змін особистості під соціальним впливом, впливом майбутньої професійної діяльності та власної активності, націленої на самовдосконалення та самореалізацію.

Як зазначила Н. Муқан, система професійної підготовки – багатогранний феномен, який включає в себе розвиток професійних знань, встановлення мінімальних меж компетентності на етапі завершення педагогічної підготовки, а також реалізацію відповідної системи оволодіння компетентністю [7, с. 21].

Мета статті – визначити аспекти професіоналізації майбутніх психологів в процесі підготовки до професійної діяльності та провести аналіз проблематики професійної освіти майбутніх психологів, характеристик складових змісту професійної підготовки та визначити парадигму сучасної професійної підготовки.

Система професійно-педагогічної підготовки складається з наступних компонентів: мета, функції, структура, зміст, форми, методи реалізації і контроль. Від рівня розробки та взаємодії вказаних компонентів та вміннь застосовувати отримані знання на практиці залежить ефективність професійної підготовки. Особливістю професійної підготовки являється те, що його розглядають як цілеспрямований процес, який організований та націлений на оволодіння професією. Поняття «професійна підготовка» Е. Нероба розглядає як цілеспрямований організований процес, спрямований на оволодіння певною професією [8, с. 22].

Як відзначають О. Бодальов, Е. Климов, М. Пряжніков сучасний погляд на професійну підготовку психолога, заключається в тому, що така підготовка є процесом прогресивних змін особистості під соціальним впливом, впливом майбутньої професійної діяльності та власної активності, націленої на самовдосконалення та самореалізацію.

Складовими змісту професійної підготовки майбутніх психологів можна вважати:

- психолого-педагогічну підготовку;

- взаємозв'язок теоретичної підготовки та психологічної практики;
- спільна діяльність професорсько-викладацького складу зі студентами;
- професійно корисні види діяльності.

Варто окремо визначити мету професійної підготовки майбутніх психологів. Вона полягає у формуванні професійних якостей майбутніх психологів, оволодінні відповідними вміннями, навичками та знаннями, які мають перебувати у системі. Вони стають ключовими у професійній діяльності і забезпечують формування готовності до майбутньої професійної діяльності, також вони забезпечують форми професійного самовдосконалення, а саме самодисципліну, самовиховання, самоконтроль, самоорганізацію, самовиховання.

Мета професійної підготовки – формування таких здібностей, які будуть включати в себе процеси використання засвоєних раніше різноманітних знань, така освіта сприятиме підвищенню професійної компетентності майбутніх психологів, формуванню навичок управлінської, організаторської, діагностичної, колекційної та виховної роботи, реалізація своєї особистісних особливостей, вміння проявляти ініціативу, творчість.

Проблеми професійної підготовки майбутніх психологів в даний час є дуже різноманітними. Останні два десятиліття психологічна наука пережила кардинальні зміни. Одна з найголовніших змін це перехід психологічних професій з розряду унікальних до категорії масових професій. На думку К. Гайдар виникає суперечність між тим скільки людей здобувають професію психолога і якістю професійної підготовки у ЗВО. Як стверджує науковиця, збільшення навчальних закладів, факультетів та кафедр, які випускають психологів, не призводять до зростання рівня професійної майстерності майстрів [4, с. 92–95].

Даний чинник перебуває поза навчальним процесом і більше викликаний соціальними тенденціями, які є характерними для даного часу. Визначеною проблематикою займалися і інші вчені, думку який варто відзначити далі, як фактори процесу підготовки майбутніх психологів. В процесі професійної підготовки, враховуючи необхідність виокремлення нових підходів та ідей, варто відзначати результати досліджень із різних сфер наукових знань: соціологічних, філософських, технічних, педагогічних і так далі, в яких сформовані різні позиції та концепції професійної освіти. Кожен з поглядів є взаємодоповнюючим і поглиблюють уявлення про сутність освітнього процесу в підготовці майбутніх психологів [6, с. 215–220].

Професійна підготовка зосереджена на двох основних аспектах особистісному та соціальному. Щодо особистісного то варто підкреслити думку І. Литвиненко, який зазначає, що держава ставить перед фахівцями складні завдання, і для їх вирішення спеціаліст повинен володіти творчим підходом, організовувати свою професійну діяльність таким чином, щоб потійно навчатися, займатися самопізнанням та самовдосконаленням. Саме тому проблема підготовки спеціалістів набуває соціального значення [5, с. 186–194]. Таким чином наступний аспект, який ми виділяємо це соціальний. Якщо розглядати цей чинник з точку зору діяльності психолога то сюди включається ще моральний та духовний показники. Професійна діяльність практичних психологів регулюється правовими нормативами, та індивідуальною мораллю;

при цьому право завжди повинно відображати чинні суспільні норми і відповідати загальному рівню розвитку суспільства.

Суспільна мораль – це неформальні норми поведінки, традиції, звичаї, які склалися у суспільстві. Поняття суспільної моралі складається з почуття обов'язку перед іншими людьми та індивідуальної моралі, іншими словами совісті людини [10, с.400].

Особистісний та соціальний чинники визначають поведінку всіх людей, але для майбутніх психологів ці чинники потрібно враховувати першочергово. Також до уваги потрібно взяти такий чинник як валеологічність, адже моральність людини є частиною соціального здоров'я, яка дає можливість адаптуватися до вимог. Досліджувала дану проблематику Ж. Вірна, яка науково обґрунтовала проблему професіоналізації психолога.

Особливе місце тут займає мотиваційна координація в процесі освоєння і побудові професійного досвіду [3].

Серед аспектів професіоналізації майбутнього психолога виділяються: – соціально-культурні аспекти; – динамічні аспекти професіоналізації особистості; – концептуально-технологічні аспекти професіоналізації особистості.

Для підготовки майбутніх психологів важливими є такі компоненти розвитку, які можна класифікувати як загально – професійні: професійна майстерність, саморозвиток, знання принципів надання психологічної допомоги особистості, розвиток професійного мислення, соціальна активність, професійна креативність, формування професійної компетентності, розвиток критичного мислення, професійної інтуїції, творчий потенціал, розвиток відповідальності, професійна індивідуальність, науково-дослідницька діяльність.

Проте варто виокремити вузькопрофесійні аспекти проблеми підготовки майбутніх психологів: процес професіоналізації особистості, формування професійної самоідентичності, побудова Я-концепції в професії, високий рівень фахових компетентностей, розвиток професійного мислення.

До більш загальної проблематики підготовки психологів можна віднести такі базові підготовки, як теоретична, методична, практична та консультативна та ін.

Проблема підготовки майбутніх психологів пов'язана їхнім світоглядом як особистостей та розумінням власного місця в світі професійної реалізації. Формування та діяльність відбувається в суспільстві, тому доречно акцентувати увагу на соціальному аспекті. Він полягає в тому, що діяльність психологів, спрямована на надання допомоги суб'єктам суспільних відносин, а це означає, що потрібно не лише підвищувати рівень різних видів діяльності та міжособистісних стосунків але й вирішувати соціальні суперечності, які виникають у відносинах. Нині відбувається психологізація суспільства, тобто дедалі ширше проникнення психології у всі сфери соціальної практики; і саме у процесі підготовки майбутніх психологів відбувається забезпечення суспільства професійними кадрами, від яких залежить ефективність його діяльності.

Оскільки суб'єктом суспільної діяльності виступає особистість кожної конкретної людини, слід відзначити і особистісний аспект. Для тих, хто здобуває професію психолога, так і згодом для їхніх клієнтів професійна діяльність формує так звані особистісні форми поведінки та вчинків, на основі

яких виникають потреби та мотиви, що мають подальший вплив на формування особистості фахівця і його клієнтів також. Саме наявність такої взаємодії вказує на ефективність роботи психологів.

Однак діяльність особистості здійснюється за рахунок внутрішніх ресурсів кожної людини, в якості яких виступає її здоров'я, тому слід врахувати і валеологічний аспект. Він полягає в необхідності забезпечення фізичного, психічного і соціального здоров'я громадян, дітей, підлітків і молоді передусім, формуванні мотивації до здорового і тверезого способу життя, навчання основам конструктивної та безконфліктної взаємодії з оточуючими, раціонального спілкування, гуманістичного підходу до побудови стосунків з оточенням і до життя загалом.

Сюди ж слід віднести моральний бік проблеми, що полягає у необхідності цілеспрямованого втручання у справи та долі інших людей, а відповідно особистісної відповідальності за результати власної діяльності, що потребує наявності відповідного рівня здоров'я від самого психолога. Таким чином проблема підготовки майбутніх психологів пов'язана з формуванням внутрішніх резервів особистості, її діяльністю в соціумі та здоров'ям.

Оскільки йдеться про підготовку фахових психологів, до головних слід віднести і психологічний аспект. Його суть заключається у визначенні і систематизації знань з психології, в об'ємі та послідовності теоретичних знань, які потрібно освоїти в процесі навчання, поєднуючи при цьому традиційних та сучасні підходи. Сюди ж треба враховувати індивідуальні особливості майбутніх психологів, а також особливості професійної самосвідомості і вміння використовувати здобуті знання, вміння на практиці. Важливим тут є рівень мотиваційної зацікавленості як до здобуття знань, так і до вміння використовувати ці знання в подальшій діяльності, вміння класифікувати завдання і ставити цілі для її досягнення.

Так як підготовка фахових психологів у ЗВО відбувається в ході цілісного педагогічного процесу, до важливих аспектів слід віднести і педагогічний, який полягає в необхідності підбору певних методів та засобів викладання предметів. Така підготовка має орієнтуватися на індивідуальні особливості тих, хто здобуває вищу освіту. Важливою також є необхідність формування належної мотивації, яка є має стати базовою до освоєння фаху, так і до майбутньої діяльності, керуватиме вмінням ставити цілі в майбутній роботі, даватиме стимул до подальшого вдосконалення професійної діяльності. Вказані вище чинники значною мірою зумовлюють процес професіоналізації майбутніх психологів у процесі навчання.

Включеність у навчально-професійну діяльність на етапі професійної підготовки забезпечує професійний розвиток майбутніх психологів у процесі орієнтації в професійній діяльності та засвоєнні норм здійснення такої діяльності.

На етапі професійної підготовки відбувається включеність у навчально-професійну діяльність. Професійна підготовка майбутніх психологів має містити: початковий відбір професійно придатних кандидатів, побудову теоретичної моделі спеціаліста, розробку стандартів, норм та нормативів, вимог до особистості майбутнього психолога та професійної діяльності в цілому, вирішення проблематики професійної ідентифікації та побудову навчання і розвитку майбутнього психолога [1, с. 216].

Основними аспектами у змісті професійної підготовки психологів можна виділити: загально-психологічну підготовку, спеціально-психологічну підготовку, спеціалізацію у певному виді практичної психології [9, с. 236–242].

Професійну підготовку психолога слід розглядати як процес формування готовності до професійної діяльності. Ця готовність передбачає створення та реалізацію себе як частини життєдіяльності, а конкретно професійної діяльності – самосуб'єктивації.

Забезпечення успішного процесу професійної підготовки може реалізуватися, якщо у майбутніх психологів відбувається формування такого новоутворення як «позиція суб'єкта професійного учіння», яка в подальшому трансформується в «позицію суб'єкта професійної діяльності». Професійна підготовка психологів залежить від формування особливої професійної ментальності, оволодіння різноманітними способами діяльності. Її суть полягає в тому, що вся обробка інформації відбувається на основі психологічного досвіду індивіда.

Розглянемо трирівнену структуру професійної підготовки майбутніх психологів, яку запропонувала академік Н. Чепелева [9, с. 242–249].

- Перший рівень – світоглядний, базується на етичному кодексі психолога, включає формування системи цінностей, засвоєння норм, зразків та правил поведінки.
- Другий рівень – професійний, передбачає оволодіння необхідною системою знань, технологією майбутньої практичної діяльності.
- Третій рівень – особистісний, передбачає формування професійно значущих якостей особистості, її гуманістичної спрямованості, «діалогічності», здатності до професійної ідентифікації.

Урахування соціальних критеріїв професії психолога, аналіз особливостей включення носія професії в соціум є обов'язковою умовою професійної підготовки [1, с. 189].

Професійна підготовка у ЗВО повинна виходити за рамки традиційних методів і форм навчання та не обмежуватися стандартними підходами до рівня знань, уявленнями про технології, методи роботи з суб'єктами, які вже є неактуальними.

Отже, ключовою парадигмою сучасної професійної підготовки визнається формування професійно-важливих якостей, які майбутній психолог засвоює при оволодінні способами діяльності через включення у сферу практичної діяльності. Реальне включення у професійно орієнтовані практики повинно забезпечуватися професійним середовищем в якому відбуватиметься апробація, закріплення професійних дій, інтеріоризації професійної діяльності. Це дасть змогу напрацьовувати індивідуальний досвід та досвід колективної взаємодії в майбутній психологічній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь : теория и практика: уч. пособие. Киев : Укртехпрес, 1997. 216 с.
2. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход): уч. пособие. Киев : КГПИИЯ, 1991. 189 с.

3. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: Монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки, 2003. 320 с.
4. Гайдар К. М. Подготовка профессиональных психологов в ВУЗах: новые противоречия и проблемы. *Известия ВГПУ. Педагогические науки*. 2014. №1 (262). С. 92–95.
5. Литвиненко І. С. Особистісний аспект – проблематика професійного становлення студентів-психологів. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2014. Вип.1 (31). Т.19. С. 186–194.
6. Матвієнко О. В. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип.1. Т.1. С. 215–220.
7. Мукан Н. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл в університетах Канади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 21 с.
8. Нероба Е. Професійна підготовка інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах Польщі : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 22 с.
9. Панок В. Г., Титаренко Т. С., Чепелева Н. В. Основи практичної психології : підручник. Київ : Либідь, 1999. С. 236–242.
10. Савчин М. В. Вступ до спеціальності : психолог, практичний психолог: навчальний посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 400 с.

REFERENCES

1. Bondarenko, A. F. (1997). *Psykholohycheskaia pomoshch : teoriya y praktyka*. Kyiv: Ukrtehpres. [in Russian].
2. Bondarenko, A. F. (1991). *Sotsyalnaia psykhoterapyia lychnosty (psykhosemantycheskyi podkhod)*. Kyiv : KHPYYIA. [in Russian].
3. Virna, Z. P. (2003). *Motyvatsiino-smyslova rehuliatsiia u profesionalizatsii psykhologa : Monohrafiia*. Lutsk : RVV «Vezha». [in Ukrainian].
4. Haidar, K. M. (2014). Podhotovka professyonalnykh psykhologhov v VUZakh: novye protyvorechyia y problemy. *Notices of VGPU. Pedahohycheskye nauky*, № 1 (262), 92–95. [in Ukrainian].
5. Lytvynenko, I. S. (2014). Osobystisnyi aspekt – problematyka profesiinoho stanovlennia studentiv-psykhologhiv. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Psykholohiia*, № 1 (31), 186–194. [in Ukrainian].
6. Matviienko, O. V. (2014). Profesiina pidhotovka maibutnikh psykhologhiv yak psykhologo-pedahohichna problema. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, № 1, 215–220. [in Ukrainian].
7. Mukan, N. V. (2006). *Systema profesiinoy pidhotovky maibutnikh uchyteliv zahalnoosvitnikh shkil v universytetakh Kanady* (Master's thesis). Taras Shevchenko National University, Kyiv. [in Ukrainian].
8. Neroba, E. (2003). Profesiina pidhotovka inzheneriv-pedahohiv u vshchychkh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh Polshchi (Master's thesis). Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Education, Kyiv. [in Ukrainian].
9. Panok, V. G., Titarenko, T. S., Chepeleva, N. V. (1999). *Zmist pidhotovky praktychnoho psykhologa*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

10. Savchyn, M. V. (2007). *Vstup do spetsialnosti : psyholoh, praktychni psyholoh*. Ivano-Frankivsk: City of NV. [in Ukrainian].

Бібліографічний опис для цитування:

Гичко Ю. В. Аспекти професіоналізації майбутніх психологів в процесі підготовки до професійної діяльності. *Психологічний журнал*. 2021. №6. С. 15–22.